

Het gezin: de brug tussen (mogelijke) gescheiden leefwerelden van laagopgeleiden en hoogopgeleiden?

Masterscriptie door Esra Lâle, 403366, 18-06-2017.

Sociologie (Faculteit der Sociale Wetenschappen), Erasmus Universiteit Rotterdam.

Aantal woorden: 9538 (inclusief literatuurlijst).

Begeleider: Prof. Dr. J.P.L Burgers

Abstract

Dit onderzoek richt zich op de vraag of er gescheiden werelden bestaan tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden binnen gezinnen. Middels kwalitatief onderzoek en het houden van focusgroepen en diepte-interviews is getracht te achterhalen of verschillen in opleidingsniveau leiden tot conflicten, waardoor het contact tussen ouder(s) en kind(eren) vermindert. Het onderzoek levert een verdiepende en nuancerende bijdrage aan de bestaande literatuur. Zo blijkt dat opleidingsverschillen tussen ouders en kinderen deels kunnen bijdragen aan gescheiden leefwerelden. Hierdoor kunnen conflicten tussen hen bestaan, waardoor minder contact onderhouden wordt met de ouders. Daarbij biedt dit onderzoek een belangrijke nuancering, namelijk dat er niet altijd gescheiden werelden ontstaan omdat er ook sprake is van familiesolidariteit. Wanneer er bijvoorbeeld wel conflicten ontstaan als gevolg van het verschil in opleidingsniveau, worden juist op grond van familiesolidariteit omgangsvormen ontwikkeld om de conflicten te relativeren en de verschillen te overbruggen. Daarmee lijkt het gezin een brug te bouwen tussen de gescheiden leefwerelden van laagopgeleiden en hoogopgeleiden.

Trefwoorden

Contact • Gezinnen • Hoogopgeleiden • Laagopgeleiden • Omgangsvormen

Inleiding

In de Nederlandse samenleving doet zich een nieuwe vorm van sociale ongelijkheid voor. Daar waar in het verleden sociale ongelijkheden gebaseerd waren op ras, is tegenwoordig een vorm van sociale ongelijkheid zichtbaar die voortkomt uit verschillen in opleidingsniveau (Tonkens & Swierstra, 2012). Deze sociale ongelijkheid wordt vanuit een meritocratische ideologie gerechtvaardigd op grond van het idee dat individuen die meer baten genereren voor de maatschappij daar ook meer beloond voor moeten worden (Celarent, 2009). Deze beloning kan de vorm aannemen van het verkrijgen van status, macht en inkomen, waardoor een nieuwe elite kan ontstaan. Deze nieuwe elite bestaat vooral uit hoogopgeleiden die in het bezit zijn van meer cultureel kapitaal zoals kennis, macht en informatie in vergelijking tot laagopgeleiden (Bovens & Wille, 2016 zoals beschreven in de Beer & van Pinxteren, 2016; DiPete & Eirich, 2006).

Daarbij stellen Bourdieu en Passeron (1977) dat hoogopgeleiden in vergelijking met laagopgeleiden vanwege het bezit van meer cultureel kapitaal, anders kijken naar kwesties zoals opvoeding, religie, werk en studie. Ze zouden daarom meer *open-minded* zijn en andere voorkeuren hebben dan laagopgeleiden, waardoor tevens een maatschappelijke kloof tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden kan bestaan. Dit wordt versterkt doordat hoogopgeleiden hun eigen positie kunnen reproduceren, omdat zij in het bezit zijn van meer (cultureel) kapitaal (Bourdieu & Passeron, 1977). Daarom is onderzoek verricht om te achterhalen hoe deze sociale ongelijkheid gebaseerd op opleidingsniveau uitwerkt in verschillende domeinen van de samenleving zoals de politiek, het onderwijs, de huwelijksmarkt of de arbeidsmarkt (Jackson & Butler, 2015; Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014; Blokland & Nast, 2014).

Daar waar een tweespalt verwacht wordt tussen de verschillende opgeleiden, blijkt ook in de literatuur een tweedeling te bestaan over of er sprake is van een maatschappelijke scheidslijn op basis van opleidingsniveau. Enerzijds zijn er onderzoeken waarin gesteld wordt dat er gescheiden leefwerelden bestaan tussen laag- en hoogopgeleiden. Zo is er binnen steden sprake van ruimtelijke segregatie (Blokland & Van Eijk, 2012), omdat laagopgeleiden en hoogopgeleiden zich vestigen in wijken die voldoen aan hun voorkeuren wat betreft leef- en woonomgeving. Deze voorkeuren verschillen sterk van elkaar mede vanwege het verschil in cultuur kapitaal dat voortkomt uit opleidingsniveau, waardoor zij gesegregeerd leven (Blokland & Nast, 2014).

Ook in sociaal opzicht is segregatie te zien, omdat de meeste mensen op basis van homogamie contacten en vrienden maken (Amir, 1969). Daarom hebben de meeste personen

vaak een vriendengroep die bestaat uit een meerderheid van mensen die ongeveer hetzelfde opleidingsniveau hebben (Bovens et al., 2014). Hierdoor komen gemengde vriendenkringen nauwelijks voor, waardoor de ontmoetingskansen met personen van een ander opleidingsniveau minder worden (Jackson & Butler, 2015; Bovens et al., 2014; Dagevos, 2005). Zelfs wanneer er meer ontmoetingskansen worden geboden bijvoorbeeld door de overheid door middel van gentrificatie, blijkt dat sociale menging van laag- en hoogopgeleide bewoners moeizaam of niet tot stand komt (Jackson & Butler, 2015; Blokland & Nast, 2014; Bovens et al., 2014; Blokland & Van Eijk, 2012; Snel & Boonstra, 2005). Daarom wordt gesteld dat er gescheiden leefwerelden ontstaan tussen laag- en hoogopgeleiden.

Anderzijds wordt in de academische literatuur gesteld dat er sprake is van een balans tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden (Tiemeijer, 2017). Zo blijkt uit onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en het SCP (2014) dat ongeacht verschillen in inkomen, vermogen, gezondheid, opleiding, participatie, mediagebruik, opvattingen of attitudes laagopgeleiden en hoogopgeleiden elkaar kunnen treffen in bepaalde settingen (Völker, Andriessen & Posthumus, 2014). Dit is bijvoorbeeld het geval in gedeelde publieke ruimtes, scholen, (sport-)verenigingen of arbeidsplaatsen (Lelévrier, 2013; Snel & Boonstra, 2005). Daarom kan volgens diverse wetenschappers niet gesproken worden over een duidelijke maatschappelijke scheidingslijn (Tiemeijer, 2017; Völker et al., 2014).

Zo blijkt dat binnen de gezinscontext contacten tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden ook plaatsvinden (Fokkema, De Ruijter & Maas, 2003). Verschillen in opleidingsniveau kunnen binnen gezinnen ervoor zorgen dat er meningsverschillen ontstaan over onderwerpen zoals politiek, onderwijs en partnerkeuze. Hierdoor kunnen conflicten ontstaan (Snel & Boonstra, 2005; Fokkema et al., 2003), waardoor het contact tussen ouders en kinderen vermindert of de relatie tussen hen verslechtert (Ying, 1999). Desalniettemin stelt Tennekes (1990) zoals beschreven in Yerden (2001) dat in situaties van conflict drie strategieën gehanteerd kunnen worden. Men kan de interactie verbreken om het probleem uit de weg te gaan. Ook kan men ervoor kiezen om de ander te laten praten en ondertussen naar een adequate oplossing te zoeken. Tot slot kan men via een discussie naar overeenstemming toewerken.

Daarbij impliceren dergelijke strategieën ten aanzien van conflict dat er waarde wordt gehecht aan familiebanden, waardoor conflicten worden vermeden. Dit zou kunnen komen door familiesolidariteit en het hechten van belang aan het onderhouden van banden met de ouders, waardoor enigszins getracht wordt om situaties van conflict te relativiseren (Bengtson & Roberts, 1991; Glass, Bengtson & Dunham, 1986). Daarom rijst de vraag op hoe

verschillen in opleidingsniveau binnen gezinnen concreet uitwerken op het contact tussen ouders en kinderen. Ontstaan er dan ook gescheiden leefwerelden of leidt het tot bepaalde vormen van contacten tussen hen?

Probleemstelling en relevantie

Om dergelijke vragen te beantwoorden wordt in dit onderzoek gekeken naar Turks-Nederlandse gezinnen. Zo blijkt uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2016) dat kinderen met een migratieachtergrond hun onderwijsposities de afgelopen jaren sterk hebben verbeterd. De deelname aan het hoger beroepsonderwijs (HBO) en aan de universiteit is voor personen met een niet-Westerse migratieachtergrond zoals Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers gestegen. Daarbij hebben personen met een Turkse migratieachtergrond de grootste inhaalslag gemaakt, namelijk twaalf procentpunten in vergelijking tot de totale stijging van de groepen samen die vier procentpunten bedroeg (CBS, 2016; 2014a). Daarnaast blijkt dat de eerste en tweede generatie mensen met een Turkse migratieachtergrond veelal laagopgeleid waren, terwijl hun kinderen juist in toenemende mate deelnemen aan het hoger onderwijs (CBS, 2016; 2014a).

Daarom vormen Turks-Nederlandse gezinnen een geschikte casus voor dit onderzoek om te kijken hoe verschillen in opleidingsniveaus tussen de ouders en het kind concreet uitwerken op het contact tussen hen. De kinderen die meer cultureel kapitaal bezitten dan hun ouders kunnen namelijk de waarden die zij thuis meekrijgen ontstijgen, terwijl de ouders minder cultureel kapitaal hebben en daarom mogelijk andere soort houdingen hebben. Het verschil in opleidingsniveau en het daarmee samenhangende verschil in cultureel kapitaal, kan hierdoor zorgen voor botsingen tussen de ouders en kinderen (Huijnk & Andriessen, 2016; Fokkema et al., 2003; Elderling, 2002; Bourdieu & Passeron, 1977).

Daarbij is het wetenschappelijk en maatschappelijk relevant om dergelijk onderzoek te verrichten. Zo is weinig onderzoek verricht naar hoe het contact tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden uitwerkt binnen de gezinscontext. De onderzoeken die wel verricht zijn wijzen qua bevindingen in tegengestelde richtingen. Enerzijds wordt gesteld dat het opleidingsverschil tussen ouders en kinderen leidt tot verminderd contact en een verslechterde relatie tussen hen (Fokkema et al., 2003; Ying, 1999). Anderzijds wordt gesteld dat de ouders of kinderen strategieën hanteren ten aanzien van conflict om een band te kunnen onderhouden met elkaar (Tennekes, 1990 zoals beschreven in Yerden, 2001; Bengtson & Roberts, 1991). De spanning tussen deze twee kampen binnen de academische literatuur, geeft de wetenschappelijke relevantie weer van dit onderzoek.

Zo wordt getracht om een verdiepende en nuancerende bijdrage te leveren aan de bestaande literatuur door te kijken naar hoe het opleidingsverschil concreet uitwerkt in de gezinscontext. Daarbij wordt gekeken naar of mensen verschillende leefwerelden ervaren en hoe zij daar vervolgens mee omgaan. Bovendien is het onderzoek wetenschappelijk relevant, omdat hierdoor de leegte omtrent de gezinscontext als ontmoetingscontext voor laag- en hoogopgeleiden binnen de academische literatuur opgevuld wordt. Het onderzoek is tevens maatschappelijk relevant, omdat het een bijdrage levert aan de maatschappelijke en politieke discussie omtrent het al dan niet bestaan van gescheiden leefwerelden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden. Door de ervaringen in de gezinscontext te bekijken kan onderzocht worden op welke wijze de eventuele gescheiden leefwerelden overbrugd kunnen worden. Om dergelijke bijdrages te kunnen leveren wordt de volgende probleemstelling beantwoord: *Leiden verschillen in opleidingsniveau tussen ouders en kinderen tot gescheiden leefwerelden van die ouders en kinderen binnen gezinnen en hoe werkt dit uit op de aard en frequentie van het contact tussen hen?*

Theoretisch Kader

Een kloof tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden?

De kloof tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden is recent op verschillende terreinen gedocumenteerd, bijvoorbeeld bij kwesties rondom etnische diversiteit en migratie (SCP, 2014; CBS, 2016). Hoogopgeleiden zouden zich toleranter opstellen inzake zulke kwesties dan laagopgeleiden, omdat zij beschikken over meer cultureel kapitaal (De Koster & Van der Waal, 2006; 2007, zoals beschreven in Bovens et al., 2014). Bovendien hebben hoogopgeleiden een cumulatief voordeel in vergelijking tot laagopgeleiden (DiPete & Eirich, 2006). Dit voordeel houdt in dat hoogopgeleiden in eerste instantie al een betere uitgangspositie hebben dan laagopgeleiden, waardoor zij nog meer voordelen kunnen verkrijgen en de eigen positie kunnen reproduceren (DiPete & Eirich, 2006; Bourdieu & Passeron, 1977).

Eén wijze waarop deze reproductie geschiedt, is middels netwerken. Zo stellen Völker et al., (2014) dat het contact tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden minder wordt, omdat zij vaak in verschillende woonomgevingen leven. Hierdoor wordt de kans om iemand te ontmoeten die een ander opleidingsniveau heeft kleiner, waardoor interactie met anderen vaak beperkt blijft tot de eigen *in-group*. Uit onderzoek blijkt dat mensen een voorkeur hebben om contacten te onderhouden met degenen die dezelfde normen, waarden,

voorkeuren of kenmerken delen (Amir, 1969). Dit kan leiden tot het ontstaan van homogene netwerken, waardoor laagopgeleiden hun eigen positie nauwelijks kunnen ontstijgen.

Ook wanneer men zich in een meer gemixte sociale setting bevindt, blijkt dat mensen voornamelijk contact onderhouden met individuen van een vergelijkbaar opleidingsniveau (Dagevos, 2005). In Nederland is zichtbaar dat hoogopgeleiden zich clusteren in bepaalde wijken die voldoen aan de eisen en voorkeuren voor een leefomgeving of woning. Deze voorkeuren verschillen echter van die van laagopgeleiden, waardoor deze groepen elkaar nauwelijks tegenkomen (Jackson & Butler, 2015; Bovens et al., 2014; Blokland & Nast, 2014; Blokland & Van Eijk, 2012; Snel & Boonstra, 2005).

Hoewel in Nederland ruimtelijke segregatie relatief beperkt is, tracht de overheid om diverse groepen met elkaar te mengen bijvoorbeeld door gentrificatie. Daarbij blijkt tevens dat er gescheiden leefwerelden ontstaan (Jackson & Butler, 2015; Blokland & Nast, 2014). Desalniettemin blijkt een context een brug te kunnen bouwen tussen personen van verschillende opleidingsniveaus, namelijk de gezinscontext aangezien het gelegenheden biedt voor interactie tussen personen (Kalmijn & Dykstra, 2004).

De gezinscontext als brug voor gescheiden leefwerelden

Binnen de gezinscontext kunnen verschillen bestaan tussen hoe laagopgeleiden en hoogopgeleiden de wereld om zich heen zien en beleven (Fokkema et al., 2003). Dergelijke opleidingsverschillen kunnen leiden tot verschillen in opvattingen, vanwege het verschil in cultureel kapitaal tussen deze groepen (Bourdieu & Passeron, 1977). Hierdoor kunnen meningsverschillen ontstaan over onderwerpen zoals opvoeding, politiek, onderwijs, partnerkeuze, integratie en homoseksualiteit. Dergelijke meningsverschillen of omdat de kinderen andere keuzes maken dan de ouders, kunnen leiden tot gevoelens van wantrouwen, onzekerheid, depressie of (loyaliteits-)conflicten binnen gezinnen (Fokkema et al, 2003; Snel & Boonstra, 2005; Ying, 1999). Dit kan uiteindelijk uitmonden in minder contact tussen ouders en kinderen of verslechtering van de relatie tussen hen (Ying, 1999).

Bovendien krijgen kinderen in Turks-Nederlandse gezinnen zowel de Nederlandse cultuur mee in settingen zoals school, buurt, werk of vriendenkringen, als de eigen etnische cultuur binnen de gezinssetting (Eldering, 2002). Hierdoor kunnen tevens conflicten ontstaan tussen de ouders en kinderen, omdat er een discrepantie kan bestaan tussen de verwachtingen van de ouders en de behoeften van het kind (Eldering, 2002). De kinderen kunnen namelijk vanwege hun hogere opleiding en cultureel kapitaal, de opvoedingswaarden die zij vanuit huis meekrijgen ontstijgen (Huijnk & Andriessen, 2016). Door die ontstijging kunnen er dus

meningsverschillen ontstaan, waardoor mogelijk (meer) conflicten ontstaan en minder contact onderhouden wordt (Fokkema et al, 2003; Ying, 1999). Zo geven Bourdieu en Passeron (1977) aan dat hoogopgeleiden in vergelijking met laagopgeleiden meer cultureel kapitaal bezitten, waardoor zij anders kijken naar bepaalde kwesties en *open-minded* zijn. Daarbij zijn het dus niet zozeer cultuurverschillen tussen ouders en kind die voor conflicten tussen hen zorgen, waardoor zij minder contact (willen) onderhouden maar het verschil in cultureel kapitaal wat voortkomt uit verschillen in opleiding (Huijnk & Andriessen, 2016; CBS, 2016; CBS, 2014a; Fokkema et al., 2003; Eldering, 2002; Bourdieu & Passeron, 1977).

Door die verschillen kunnen hoogopgeleide kinderen van laagopgeleide ouders zich eenzaam voelen of het gevoel hebben buiten het gezin te staan (Matthys, 2010). Dergelijke gevoelens kunnen te maken hebben met afwezige ouders of met het soort contact dat er bestaat binnen het gezin (Matthys, 2010; Brands, 1992). Brands stelt dat kinderen de kloof die ontstaat met de ouders typeren als een communicatiebreuk, omdat zij bepaalde onderwerpen niet met elkaar konden bespreken omdat deze werden afgekeurd door de ouders (Brands, 1992; Matthys, 2010). Ook voelden ze zich niet begrepen door hun ouders, waardoor kinderen identiteitsproblemen ervaren en non-communicatie kan bestaan (Brands, 1992; Matthys, 2010). Hoewel blijkt dat verschillen in opleidingsniveau kunnen leiden tot conflicten en daarmee tot gescheiden leefwerelden binnen gezinnen, hoeft dit niet per definitie het geval te zijn.

Familiesolidariteit: een buffer voor conflict?

Ondanks opleidings- en meningsverschillen binnen het gezin, onderhouden gezinsleden contact met elkaar vanwege familiesolidariteit. Bengtson en Roberts (1991) ontwikkelden een model waarin zes aspecten van familiesolidariteit centraal staan die verklaren waarom familieleden contact onderhouden. Zo is het eerste aspect ‘associational’, wat verwijst naar de mate waarin gezinsleden elkaar zien of contact onderhouden, afhankelijk van de aspecten ‘affectual’ en ‘consensual’ waarmee verwezen wordt naar het affectieve gevoelens hebben voor elkaar en het delen van dezelfde waarden of normen of levensvisies. Daarbij kan het contact onderhouden worden vanuit affectieve motieven.

Bovendien kunnen personen contact onderhouden, omdat de ouders iets voor hen doen en zij wat terug willen doen. Dit betreft het vierde aspect namelijk ‘functional’, waarbij het gaat om de mate waarin ouders hen helpen met praktische zaken zoals geld, kleding, eten en het oppassen op kleinkinderen (Kalmijn, 2013). Dit wordt versterkt door familiale normen oftewel het vijfde aspect ‘normative’, waarmee wordt verwezen naar of personen het helpen

van de ouders belangrijk vinden. Dit terwijl het zesde structurele aspect gaat over de voorwaarden voor familiesolidariteit. Daarbij is geografische nabijheid van belang, waardoor ouders en kinderen elkaar kunnen zien en helpen (Bengtson & Roberts, 1991).

Ondanks de opleidings- en meningsverschillen kunnen kinderen dus contact onderhouden met hun ouders, omdat zij een affectieve en hechte band met hen hebben. Een ander motief is omdat de ouders de kinderen helpen en de kinderen de ouders, door middel van het onderhouden van contact iets terug willen geven. De vraag die hieruit voortvloeit, is hoe kinderen en ouders dan concreet omgaan met verschillen of conflicten binnen het gezin, aangezien gevoelens van solidariteit een buffer kunnen vormen voor de conflicten.

Strategieën ten aanzien van conflict

Een wijze waarop familiesolidariteit een buffer vormt voor conflicten binnen gezinnen, is door de ontwikkeling van strategieën om te kunnen omgaan met die conflicten. Zo stelt Tennekes (1990) zoals beschreven in Yerden (2001) dat drie strategieën kunnen worden gehanteerd in situaties van conflict. Zo kunnen personen de interactie verbreken om het probleem uit de weg te gaan of de ander laten praten terwijl gezocht wordt naar een adequate oplossing. Tot slot kunnen personen via discussies toewerken naar overeenstemming. Vanwege familiesolidariteit en het hechten van waarde aan banden met de ouders, wordt getracht om situaties van conflict te relativiseren zo lang de gezinsleden in het algemeen dezelfde waarden en normen delen (Glass et al., 1986).

Kortom, verschillen in opleidingsniveau kunnen leiden tot conflicten binnen het gezin, verslechterde relaties, verminderd contact en daarmee tot gescheiden leefwerelden binnen gezinnen. Dit hoeft echter niet te gebeuren, omdat familiesolidariteit een buffer kan vormen voor die verschillen of conflicten. Deze buffer krijgt vorm in bepaalde strategieën, waardoor getracht wordt om situaties van conflict te relativiseren en gemeenschappelijke banden en contacten met ouders te onderhouden. Daarom kan de probleemstelling worden uiteengelegd in de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe vaak hebben hoogopgeleide kinderen contact met hun laagopgeleide ouders?
- Bij welke gelegenheden zijn er contacten en hoe verlopen die?
- Is het contact minder geworden nadat de kinderen uit huis zijn gegaan en komt dat door een groeiend opleidingsverschil?
- Hebben kinderen het gevoel dat zij steeds meer van hun ouders vervreemden?

Methode

Dataverzamelingsmethode

Om te begrijpen of er gescheiden leefwerelden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden ontstaan binnen gezinnen en wat voor gevolgen dit heeft voor het contact tussen hen, zijn focusgroepen en semigestructureerde diepte-interviews gehouden. Deze methoden zijn geschikt voor dit onderzoek, omdat respondenten met elkaar kunnen interacteren en hun meningen kunnen onderbouwen (Boeije, 2014). Daardoor kunnen de ervaringen van hoogopgeleiden achterhaald worden als het gaat om verschillen binnen gezinnen wat betreft opvattingen en hoe zij vervolgens hun contacten vormgeven. De interviewer heeft een topiclijst gebruikt met relevante vragen en thema's¹.

De topics betroffen verschillen, ontmoetingen en contact tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden, contact binnen het gezin en onderwerpen die thuis worden besproken. Deze topics zijn voortgekomen uit de attenderende begrippen die in het theoretisch kader zijn beschreven (zie bijlage 1). Daarbij waren de focusgroepen en diepte-interviews semigestructureerd, zodat respondenten de mogelijkheid hadden om zaken te bespreken die zij als relevant beschouwen en die een bijdrage konden leveren aan het achterhalen van de ervaringen met laagopgeleide ouders thuis, hoe zij hier mee omgaan en of zij verschillen ervaren tussen zichzelf en hun ouders.

Selectiecriteria

Voorafgaand aan de werving van respondenten is een aantal selectiecriteria geformuleerd. Er is geselecteerd op opleidingsniveau, waarbij de kinderen hoogopgeleid en de ouders laagopgeleid waren. Daarbij is het door het CBS gemaakte onderscheid zoals beschreven in Kloosterman en Van der Houwen (2014) gehanteerd. Laagopgeleiden zijn degenen die basisonderwijs of VMBO hebben gevolgd terwijl hoogopgeleiden degenen zijn die een opleiding aan een hogeschool of universiteit volg(d)en. Een tweede selectiecriteria is dat de respondenten een leeftijd hadden tussen de 18-35 jaar en op zichzelf wonen (CBS, 2014b). Door uitwonende kinderen te interviewen kon inzicht verkregen worden in hoe contact onderhouden wordt met de ouders. Tevens biedt het inzicht in hoe het contact is veranderd, omdat de kinderen nu zelfstandig zijn en bijvoorbeeld hun eigen leefregels kunnen vormgeven die wellicht verschillen van de ouders wegens opleidingsverschillen.

¹ Zie bijlage 1 voor de topiclijst.

Tot slot moesten de respondenten een Turkse migratieachtergrond hebben, omdat deze doelgroep de sterkste stijging heeft meegemaakt qua instroom in het hoger onderwijs (CBS, 2016; CBS, 2014a). Daarbij ging het vooral om de tweede en derde generatie kinderen. Hierdoor is er mogelijk een groot opleidingsverschil tussen de ouders en kinderen, hetgeen kan leiden tot grote verschillen in opvattingen. Daardoor kan middels de focus op Turkse-Nederlanders een beter begrip verkregen worden van wat deze verschillen betekenen voor het contact tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden binnen gezinnen.

Werving van de respondenten

De werving van de respondenten heeft eerst plaatsgevonden door het raadplegen van het sociale netwerk van de onderzoekster. Daarbij is de sneeuwbalmethode gehanteerd, waardoor het mogelijk was om respondenten uit verschillende sociale netwerken te werven (Boeije, 2014). Aan familieleden, vrienden en kennissen is gevraagd of zij personen kenden die wilden meewerken aan het onderzoek. Op een enkeling na zijn de respondenten geen bekenden van de onderzoekster. Aangezien er weinig response en veel afzeggingen kwamen vanuit het eigen netwerk, is er via LinkedIn, Facebook en Instagram² geprobeerd om respondenten te benaderen door oproepberichten te plaatsen. In deze berichten werd het doel van het onderzoek, de duur en locatie van de focusgroepen of interviews beschreven.

Hoewel de intentie was om focusgroepen te houden wegens discussiemogelijkheden, haakten respondenten herhaaldelijk af of gaven zij aan dat zij het een gevoelig onderwerp vonden en liever mee wilden werken aan een interview. Ook in de focusgroepen bleek dat bepaalde respondenten het als gevoelig beschouwden om over de thuissituatie te praten in groepsverband. Het gaat er vooral om dat personen het moeilijk vonden om te spreken over conflicten en een eventuele verslechterde relatie, omdat dit als persoonlijk, privé en gevoelig ervaren wordt. Verschillende respondenten gaven daarom aan liever een interview te willen doen, mits de anonimiteit gewaarborgd wordt. Daarom is er overgegaan op semigestructureerde diepte-interviews, zodat alsnog informatie verkregen kon worden over de ervaringen en belevingen van respondenten thuis. Ter waarborging van de anonimiteit zijn daarom de namen in het onderzoek fictief.

² Via de Turks-Nederlandse studentenvereniging Mozaïek en de alumni-lijst Sociologie van de Erasmus Universiteit (verkregen via de begeleider via het Erasmus Alumni Office) is tevens geprobeerd om respondenten te werven. Hieruit is echter geen response gekomen.

Dataverzameling en verloop diepte-interviews

Er zijn twee focusgroepen gehouden met in totaal vijf respondenten. Daarnaast zijn zeven diepte-interviews gehouden. De respondenten volgden studies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, de universiteit van Maastricht, de universiteit van Utrecht en de Hogeschool van Rotterdam. Zie tabel 1 voor een overzicht van de respondenten.

Tabel 1: Overzicht van de respondenten

Naam	Leeftijd	Geslacht	Opleidingsniveau
Ezgi	23	Vrouw	WO
Feyza	30	Vrouw	HBO
Ali	27	Man	WO
Ulku	24	Vrouw	WO
Anil	21	Man	WO
Sedef	34	Vrouw	WO
Sila	28	Vrouw	HBO
Melis	34	Vrouw	HBO
Dilara	29	Vrouw	HBO
Selen	21	Vrouw	HBO
Gizem	34	Vrouw	HBO
Arzu	24	Vrouw	WO

De interviews zijn gehouden op de Erasmus Universiteit Rotterdam, omdat de voorzieningen zoals een lokaal en projectscherm beschikbaar waren. Daarnaast is een interview bij een respondent thuis afgenomen en een ander telefonisch, omdat de respondenten wegens tijdgebrek niet naar de universiteit konden komen. Voorafgaand aan de focusgroepen en interviews is toestemming gevraagd voor het opnemen van de interviews met audioapparatuur. Daarbij is aangegeven dat de inhoud uitsluitend voor dit onderzoek gebruikt wordt. Gedurende de interviews is het doel van het onderzoek besproken, waarbij de respondenten is verteld dat zij alles mogen vertellen en dat alle antwoorden goed zijn en anoniem worden verwerkt. Vervolgens is gevraagd of de respondenten zich konden voorstellen, zodat de informatie in tabel 1 verkregen kon worden. Tijdens de focusgroepen is een soortgelijke aanpak gehanteerd, echter was daar ook een observant bij aanwezig.

Zo stelde de onderzoekster vragen aan de respondenten, terwijl de observant notities maakte van de inhoud en waar nodig vragen stelde aan respondenten. Tevens is tijdens de focusgroepen gebruik gemaakt van stimuli. Dit betrof enkele stellingen die werden gepresenteerd op het projectscherm om discussies in de groep te kunnen bevorderen. De rol van de onderzoekster bestond uit het stellen van vragen over het onderzoek die voortkwamen uit de topiclijst (zie bijlage 1). Daarnaast is op bepaalde punten doorgevraagd om respondenten de mogelijkheid te geven zaken te bespreken die zij als relevant beschouwen en die een bijdrage konden leveren aan het achterhalen van de ervaringen met laagopgeleide ouders omtrent verschillen in opleidingsniveau die thuis kunnen leiden tot gescheiden werelden.

Analysestrategie

De focusgroepen en interviews hadden een gemiddelde lengte van 57 minuten, waarna ze zijn getranscribeerd en geanalyseerd. Zo werden relevante citaten van de respondenten gemarkeerd en in een datamatrix verwerkt. De datamatrix is opgesteld om een overzicht te krijgen van de citaten die bij elkaar horen en die van elkaar verschillen. Hierdoor is het ook mogelijk geweest codes op te stellen door eerst open te coderen. De codes frequentie van het contact, ontmoetingscontexten, verschillen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden, gescheiden werelden, voordelen van laagopgeleide ouders, ervaringen met laagopgeleide ouders en motieven voor contact, werden toegekend aan de citaten. Deze codes kwamen terug in vrijwel alle focusgroepen en interviews.

Vervolgens is er axiaal gecodeerd door hoofdcodes en subcodes toe te kennen aan de citaten. De hoofdcodes zijn contact en gescheiden werelden. Onder de hoofdcodes contact werden bijvoorbeeld de subcodes frequentie van het contact met de ouders, ontmoetingscontexten en ervaringen met het contact onderverdeeld, omdat dit terugkwam in alle focusgroepen en interviews. Onder de hoofdcodes gescheiden werelden werden de subcodes verschillen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden en ervaringen met laagopgeleide ouders ondergebracht. Deze hoofdcodes en subcodes waren dekkend voor de relevante informatie die is voortgekomen uit alle interviews. Tot slot is er selectief gecodeerd waarbij de kerncategorie familiesolidariteit is gevonden. Hoewel als hoofdcodes contact en gescheiden werelden werden geformuleerd bleek dat dit mede afhankelijk is van familiesolidariteit. Door het hanteren van een dergelijke analysestrategie is het mogelijk geweest om de resultaten gedetailleerd te beschrijven.

Resultaten

Het gezin als brug voor gescheiden leefwerelden

Het gezin vormt een belangrijke ontmoetingscontext waarin laagopgeleiden en hoogopgeleiden elkaar kunnen treffen. De opleidingsverschillen tussen de ouders en het kind kunnen deels bijdragen aan het ontstaan van gescheiden leefwerelden tussen hen. Hierdoor kunnen er bijvoorbeeld conflicten tussen hen ontstaan wat kan leiden tot een sociale afstand tussen de ouders en het kind, waardoor het contact tussen hen vermindert. Dit hoeft echter niet per se het geval te zijn, vanwege familiesolidariteit. Wanneer dan wel bijvoorbeeld conflicten ontstaan wordt op grond van die familiesolidariteit omgangsvormen ontwikkeld ten aanzien van conflicten om verschillen te overbruggen. Daarmee blijkt het gezin een brug te bouwen tussen de gescheiden leefwerelden van laagopgeleiden en hoogopgeleiden. In de volgende paragrafen wordt dit nader uiteengezet.

Contact

De vraag is of het verschil in opleidingsniveau leidt tot gescheiden leefwerelden binnen gezinnen en of het contact tussen ouders en kinderen verandert wanneer kinderen uit huis gaan. Daarbij bestaan grote verschillen tussen respondenten. Zo stellen sommigen dat ze een of twee keer contact per maand weinig vinden, omdat ze hun ouders dagelijks willen zien of spreken. Dilara stelt bijvoorbeeld:

“Ik zou het echt niet kunnen 1 of 2 keer per maand. Ik kom uit een heel hecht gezin. Ze passen nu ook op mijn kinderen. Ik wil ze dagelijks zien.” – Dilara, 29 jaar.

Ook andere respondenten zijn het met Dilara eens en stellen dat wanneer het niet mogelijk is om *face-to-face* contact te onderhouden, zij het compenseren middels telefonisch contact. Sila stelt dat zij vanwege de drukte met haar kinderen niet vaak naar haar moeder kan en dat ze daarom dagelijks telefonisch contact houdt:

“Ik spreek haar dagelijks wel twee keer via tango of Facetime.” – Sila, 28 jaar.

Waar in het bovenstaande blijkt dat een of twee keer contact als weinig ervaren wordt, geldt dit niet voor iedereen. Andere personen stellen dat ze niet per se dagelijks contact hoeven te hebben. Zij kunnen hun ouders een week of langer niet spreken of zien zonder dat als onprettig te ervaren. Zo geeft Sedef aan:

“Als ik een week lang mijn vader of moeder niet heb gesproken dan gaat bij mij niet een lampje branden van: Hoe zal het met ze zijn? Ik heb geen tijd om ze te missen.” – Sedef, 34 jaar.

Hoewel Sedef geen behoefte heeft aan dagelijks contact, spreekt ze haar ouders eens in de twee weken. Er zijn echter ook personen die hun ouders een keer in de maand spreken of helemaal niet. Zo ook Ezgi:

“Vorig jaar nog wel 1 keer in de paar maanden, maar nu niet meer.” – Ezgi, 23 jaar.

De frequentie van het contact heeft tevens invloed op de aard van het contact. Zo krijgt *face-to-face* contact bijvoorbeeld vorm door in het ouderlijk of eigen huis samen te komen, waar de ouders en het kind samen eten, elkaar bijpraten of kijken naar programma's op televisie. Het *face-to-face* contact met de ouders vindt ook plaats bij gemeenschappelijke evenementen zoals verjaardagen, bruiloften, begrafenissen of wanneer ze samen sociale activiteiten ondernemen bijvoorbeeld wanneer ze naar de dierentuin gaan. Het telefonisch contact met de ouders vindt plaats via WhatsApp, FaceTime of Skype. Er zijn tevens verschillen tussen respondenten in hoe het contact met ouders ervaren wordt. Zo ervaren sommigen het contact met de ouders of andere familieleden als leuk of gezellig. Zo stelt Ulku:

“We praten altijd bij hoe de week was. We eten samen. Over het algemeen komt mijn zus met de twee kleintjes en dan spelen we met ze. Over het algemeen heel leuk. Ja, ik ben heel blij als ik ze weer zie.” – Ulku, 24 jaar.

In tegenstelling tot Ulku, ervaart Ezgi dat zij in het contact met haar ouders een masker op heeft. Daarom onderhield ze voornamelijk telefonisch contact, waarbij ze stelt dat ze het contact niet als belangrijk beschouwt maar het louter onderhoudt om problemen te voorkomen:

“Voor mij persoonlijk niet maar ik weet dat als ik geen contact onderhoud ik juist meer problemen ga krijgen. Dat is de enige reden.” – Ezgi, 23 jaar.

Uit deze citaten blijkt dat personen het contact met de ouders als leuk ervaren terwijl anderen het ervaren alsof ze zichzelf niet kunnen zijn. Degenen die het contact als positief ervaren hebben veelal frequenter contact met de ouders in vergelijking tot degenen die het contact als negatief ervaren en daardoor minder of geen contact hebben. Daarbij dient echter gesteld te worden dat hoe het contact ervaren wordt door de jaren heen veranderd kan zijn. Vooral het uit huis gaan is een belangrijke factor in de frequentie en aard van het contact. Zo is de

frequentie van het contact met de ouders in sommige gevallen verminderd, nadat de kinderen uit huis gingen. Zo vertelt Selen over een vriendin die op kamers woont:

“Ik ga elk weekend terug naar Zeeland. Mijn vader zie ik 4 keer per maand, dat vind ik echt al super weinig laat staan 1 of 2 keer. Maar mijn vriendin die heeft ruzie met haar moeder. Dan ziet ze haar moeder maanden niet. Ik zou dat echt niet kunnen.” – Selen, 21 jaar.

Hieruit blijkt dat conflicten tussen ouders en kinderen ertoe kunnen leiden dat het contact tussen hen vermindert. Desalniettemin geldt niet voor iedereen dat het contact verminderde nadat zij uit huis gingen. In sommige gevallen wordt zelfs aangegeven dat ze nu meer contact hebben dan toen ze thuis woonden. Zo geeft Feyza aan:

“Toen ik thuis was zat ik heel vaak in mijn kamer en had ik niet zoveel contact. Sinds ik uit huis ben, als ik kijk naar mijn relatie voor die zes jaar dan was die minder goed dan nu. Nu wil ik toch vaker bij hen zijn. Ik zit vaker bij ze en dat vind ik belangrijk.” – Feyza, 30 jaar.

Uit het bovenstaande citaat blijkt dus dat er niet een vermindering maar vermeerdering van contact plaatsvindt, nadat de kinderen uit huis gingen. Daar waar ze zich vroeger terugtrok in haar kamer, bezoekt ze haar ouders nu vaker al dan niet dagelijks. Al met al, blijkt dat er niet alleen verschillen bestaan tussen personen wat betreft hoeveel (en wat voor) contact ze onderhouden met hun ouders, maar ook in hoe zij dat contact ervaren en in hoe de frequentie is veranderd nadat de kinderen uit huis gingen. De vraag is echter wat de motieven zijn voor het onderhouden van contact.

Solidariteit

In het algemeen blijkt dat personen vanwege gevoelens van familiesolidariteit contact onderhouden met hun ouders. Ook nu weer zijn er verschillen in de gevoelens en ervaringen. Enkele respondenten stellen dat zij contact onderhouden, omdat het een vanzelfsprekendheid is aangezien het hun ouders zijn en zij hen waarderen. Daarbij wordt tevens gesteld dat zij contact onderhouden met hun ouders, omdat zij van hen houden, respect voor hen hebben en hecht zijn met hen. Dergelijke gevoelens motiveren personen om het contact met de ouders te onderhouden. Ahmet's citaat illustreert deze redenen:

“Ik ben het kind van mijn ouders en ik heb sowieso een hechte band. Ja, respect. Zo makkelijk. Ik ben echt een familiemens. Dus familie staat bij mij hoog in het vaandel. Ik zou

het echt diep triest vinden als ik geen contact meer zou hebben met mijn familie.” – Ahmet, 27 jaar.

In het bovenste citaat is het affectieve aspect van familiesolidariteit zoals beschreven door Bengtson & Roberts (1991) waar te nemen. Zo blijkt dat Ahmet een bepaalde affectieve band heeft met zijn ouders, aangezien hij aangeeft een hechte band met hen te hebben en dat familie bij hem hoog in het vaandel staat. Daarbij stelt hij tevens dat het gaat om respect en dat hij het diep triest zou vinden als hij geen contact meer zou hebben met zijn familie. Dus vanwege die affectieve band is er niet alleen de bereidheid om contact te onderhouden, maar wordt het contact ook echt onderhouden. Daarbij stellen anderen dat er contact is met de ouders, omdat de ouders hen helpen. Bijvoorbeeld door maaltijden te verzorgen of door op hun kinderen te passen. Zo illustreren de volgende citaten:

“Ik zie elke dag mijn moeder, want zij doet de opvang van mijn kinderen.” – Gizem, 34 jaar.

“We zijn altijd samen, ook omdat ik zelf niet kook thuis. Na mijn werk kom ik gelijk bij mijn ouders en eet ik daar. Dan drinken we samen thee en dan pas ga ik naar huis.” – Feyza, 30 jaar.

Hieruit blijkt tevens dat contact onderhouden wordt met de ouders, omdat zij bepaalde vormen van hulp bieden aan de kinderen. Hierin wordt tevens het functionele aspect van familiesolidariteit zichtbaar (Kalmijn, 2013; Bengtson & Roberts, 1991). Zo wordt door Gizem dagelijks contact onderhouden met haar moeder, omdat ze oppast op haar kinderen. Dit geldt tevens voor Feyza, wiens ouders eten voor haar klaarmaken zodat ze zelf niet hoeft te koken als ze van werk komt. Mede daarom gaat ze iedere dag naar haar ouders.

Tot slot zijn er degenen die geen contact meer onderhouden bijvoorbeeld Ezgi, die aangaf dat er wat haar betreft geen contact meer hoeft te zijn. Dit kwam vooral omdat zij in het contact met haar ouders ervoer dat ze een masker op had, hetgeen erop duidt dat zij niet zozeer gemeenschappelijkheden ervoer met haar ouders. Integendeel, het feit dat ze aangeeft het gevoel te hebben dat ze een masker draagt, impliceert dat ze het gevoel heeft dat ze zichzelf niet kan zijn binnen het gezin. Volgens Matthys (2010) kan dit leiden tot eenzaamheid, gevoelens van buiten het gezin te staan en zelfs tot non-communicatie zoals te zien was in Ezgi's geval. Zij ervaart mogelijk ook minder solidariteit, omdat ze stelt dat er wat haar betreft geen contact meer hoeft te zijn.

Kortom, de frequentie van het contact met de ouders is ook afhankelijk van de mate van solidariteit. Het gaat erom in welke mate personen zich met hun ouders kunnen

identificeren, om hen geven of hen willen helpen omdat er wederzijdse hulp wordt geboden. In de volgende paragraaf wordt daarom beschreven hoe familiesolidariteit een buffer kan vormen voor (mogelijke) conflicten die ontstaan vanwege verschillen in opleidingsniveau tussen ouders en kinderen.

Typologie: een diversiteit aan omgangsvormen

Personen ontwikkelen verschillende omgangsvormen om situaties die voortkomen uit de gescheiden leefwerelden tussen hen en hun ouders wegens een verschil in opleidingsniveau te kunnen handelen. In totaal zijn er vier groepen hoogopgeleiden, die ieder een andere omgangsvorm ontwikkelen om al dan niet om te gaan met verschillen tussen hen en hun ouders. Hoe deze omgangsvormen eruitzien, is afhankelijk van twee dimensies. De eerste dimensie betreft de frequentie van het contact, waarbij mensen ‘weinig’ of ‘veel’ contact kunnen hebben. De aanduiding ‘weinig’ verwijst naar mensen die bijvoorbeeld 1-2 keer per maand of geen contact hebben met hun ouders, terwijl ‘veel’ verwijst naar personen die bijvoorbeeld 2-3 keer in de week of dagelijks contact hebben met hun ouders. De frequentie van het contact hangt samen met de tweede dimensie solidariteit. Daarbij verwijst ‘veel’ naar het delen van opvattingen met de ouders, terwijl ‘weinig’ duidt op minder gemeenschappelijke opvattingen met de ouders. In tabel 2 worden de typen hoogopgeleiden beschreven en wordt aangegeven welke omgangsvorm zij hanteren.

Tabel 2: Een typologie van de Nederlandse uitwonenden met een Turkse achtergrond

	Contact (weinig)	Contact (veel)
Solidariteit (veel)	<p><i>Tolererende personen</i></p> <p><i>In het contact met de ouders, worden verschillen ervaren qua opvattingen over specifieke onderwerpen. Dit leidt op de korte termijn tot verminderd contact. Desalniettemin wordt middels het tolereren van de verschillen getracht om het contact te herstellen en te onderhouden, omdat ze in het algemeen wel dezelfde waarden en normen delen.</i></p>	<p><i>Eensgezinde personen</i></p> <p><i>Deze mensen ervaren geen conflicten en meningsverschillen met hun ouders, omdat ze met elkaar op één lijn zitten. Door die sterke solidariteit onderhouden ze een relatie waarin veel contact plaatsvindt. Dit kan echter na verloop van tijd veranderen.</i></p>

Solidariteit (weinig)

Conflict-ervarende personen

Deze mensen ervaren sterke verschillen tussen hen en hun ouders qua opvattingen en waarden en normen. Dit leidt tot conflicten tussen hen. Daarbij kunnen conflicten worden aangegaan, maar kan ook gekozen worden om stil te blijven, contact te verminderen of te beëindigen.

Onderwerpen

vermijdende

personen

Deze mensen delen niet dezelfde opvattingen als hun ouders, maar willen wel contact onderhouden. Daarom hanteren zij omgangsvormen zoals het vermijden van onderwerpen of het uit de weg gaan van discussies.

Een belangrijke opmerking hierbij is dat er sprake is van een continuüm en dat de typen die gepresenteerd worden in tabel 2 theoretische types zijn, omdat het patronen van omgangsvormen zijn die mensen kunnen hanteren. Dit impliceert tevens dat personen in hun levensloop kunnen veranderen van omgangsvorm afhankelijk van hun ervaringen.

De eensgezinde personen

In sommige gezinnen blijkt dat er nauwelijks gescheiden leefwerelden ontstaan, omdat de ouders en kinderen grotendeels dezelfde opvattingen delen ondanks het verschil in opleidingsniveau. Verschillende respondenten geven aan een hele hechte band te hebben met hun ouders. Daarom onderhouden zij veel contact met hen, waarin nauwelijks conflicten of meningsverschillen voorkomen. Zo illustreert Gizem's uitspraak:

“Bij ons heeft iedereen bijna dezelfde mening. Als het niet dezelfde mening is, dan laten we elkaar in waarde. Bij wijze van spreken word ik morgen lesbisch. Ik weet niet of mijn moeder het leuk zou vinden, maar ze zou het accepteren. Dus iedereen laat elkaar in zijn waarde. We hebben ook geen interne bitch fights. Iedereen doet zijn ding.” – Gizem, 34 jaar.

Hieruit blijkt dat iedereen binnen het gezin wel dezelfde soort opvattingen heeft en dat ze binnen het gezin nauwelijks conflicten ervaren ('interne bitch fights'). Daarbij stelt Gizem dat wanneer ze anders zou zijn of denken dan haar moeder, dat dat niet per se tot conflicten zou leiden omdat haar moeder haar zou accepteren. Dit komt mogelijk doordat het slechts een klein verschil is tussen haar en haar moeder, terwijl ze in het algemeen wel op een soortgelijke manier in het leven staan. Hier is het consensuele aspect van familiesolidariteit sterk aanwezig bij deze personen, waardoor mogelijk ook meer bereidheid is om contact te

onderhouden (Bengtson & Roberts, 1991) wat uiteindelijk ook in de praktijk gebracht wordt aangezien deze personen veel contact hebben met hun ouders.

De tolererende personen

Desalniettemin kunnen in andere situaties wel meningsverschillen of conflicten ontstaan tussen ouders en kinderen wegens verschillen in opvattingen over uiteenlopende onderwerpen. Hierdoor kunnen conflicten ontstaan. Volgens sommige respondenten komt dit deels door verschillen in opleidingsniveau. Zij geven aan dat hoogopgeleiden hun mening over bepaalde onderwerpen onderbouwen, terwijl zij merken dat bij laagopgeleiden dit minder vaak het geval is. Sterker nog, sommigen stellen dat laagopgeleiden niet echt naar argumenten luisteren, maar een tunnelvisie hanteren. Zo illustreert Melis' citaat:

“Bij hoogopgeleiden heb ik gemerkt dat ze vaak naar tegenargumenten kijken van partijen en dan kunnen ze ook weer dingen weerleggen. Ze kunnen wel goed beargumenteren, maar laagopgeleiden hebben echt die tunnelvisie ze willen helemaal niet luisteren en wat ik zeg is goed volgens hen.”- Melis, 34 jaar.

Dit gebrek aan argumentatie en kritisch kunnen kijken naar argumenten van anderen, wordt ook binnen gezinnen in het contact met ouders ervaren. Zo beschrijft Feyza een situatie waarin zij met haar moeder botste over het dragen van make-up:

“Mijn moeder wil niet dat ik make-up draag. Daar denk ik anders over. Daar heb ik weleens een hevige discussie over gehad. Bij mijn moeder is het dat ze haar mening niet kon onderbouwen. Dus als zij iets wil, haar wil is wet. Ik heb zoiets van je moet onderbouwen waarom je iets wilt. Je moet kijken waarom ik iets wil. Uiteindelijk heb je een afstand in je relatie dat je minder met elkaar praat en dat het contact is verstoord. Dat kan dan wel lang duren een maand bijvoorbeeld. Uiteindelijk is het niet zo dat de een luistert naar de ander, maar dat beide kanten elkaar accepteren zoals ze zijn”- Feyza, 30 jaar.

Hieruit blijkt dus dat Feyza een andere opvatting heeft dan haar moeder over het onderwerp make-up. Haar moeder vindt dat make-up niet kan, maar geeft hier geen argument. Het gebrek aan argumentatie en het niet willen luisteren naar Feyza, is waar Feyza tegenaan loopt. Dat komt volgens Feyza en anderen dus voort uit het feit dat zij middels hun opleiding hebben geleerd om kritisch te denken, de eigen mening te onderbouwen en open te staan voor de mening van anderen. Feyza's moeder lijkt echter niet open te staan voor de mening van Feyza, omdat zij louter wil dat haar dochter naar haar luistert ('haar wil is wet'). Dat verschil

in *open-minded* zijn en openstaan voor andere meningen dan de eigen, kan dus deels voortkomen uit het verschil in cultureel kapitaal (Bourdieu & Passeron, 1977), hetgeen weer voortkomt uit verschillen in opleidingsniveau.

Daarbij stelt Feyza ook dat het contact even verstoord is en dat ze een bepaalde afstand ervaart in haar relatie, maar dat ze elkaar uiteindelijk accepteren. Hoewel het contact tijdelijk verstoord is, kunnen personen dus overstappen op de omgangsvorm van tolereren of accepteren. Dit komt vooral omdat de meeste personen aangeven van hun ouders te houden en in het algemeen wel dezelfde opvattingen hebben behalve over bepaalde onderwerpen. Die onderwerpen kunnen overigens per gezin verschillen.

De conflict-ervarende personen

In tegenstelling tot de eerdere types, ervaren deze mensen juist wel conflicten in het contact met hun ouders. Deze conflicten komen in sommige gevallen voort uit het verschil in opleidingsniveau, maar in andere gevallen wordt gesteld dat het komt door cultuurverschillen. Zo stelt Sedef dat zij conflicten heeft ervaren met haar schoonvader die in Turkije woont met wie ze tevens via Skype contact houdt iedere twee weken. Het volgende citaat illustreert dit:

“Ik heb een schoonvader. Hoe hij in het leven staat is totaal anders dan hoe ik in het leven sta. Daar heb ik flink mee gediscussieerd. Dat is een keer uitgemond tot een ruzie. Dat ging meer over het geloof en nu wil ik niet weer zoiets meemaken. Dus dat vermijd ik, omdat ik de schoondochter ben, ben ik in een kwaad daglicht gezet. Toen heb ik gezegd dit ga ik dus nooit doen. Mijn respect voor hem komt puur uit respect voor mijn man.” – Sedef, 34 jaar.

Uit het citaat blijkt dus dat er verschillende omgangsvormen kunnen bestaan wanneer conflicten optreden. Daar waar Sedef eerst inging op het conflict door te discussiëren over het geloof, ervaart ze dat ze door dat gedrag door haar schoonfamilie juist gezien werd als degene die zorgde voor het conflict. Daarom vermijdt ze voortaan dergelijke discussies. Een wijze waarop personen aangeven escalaties van meningsverschillen tot conflicten te vermijden, is door onderwerpen te vermijden zoals blijkt in type vier. Hoewel blijkt dat verschillen in opvattingen tussen ouders en kinderen kunnen leiden tot conflicten, blijkt opleidingsniveau niet per se een rol te spelen. Ezgi ervaart echter wel dat er conflicten ontstaan tussen haar en haar ouders, wegens het verschil in opleidingsniveau. Zij gaat daar uiteindelijk mee om door het contact met haar ouders eerst te verminderen en vervolgens helemaal te beëindigen. Zo vertelt Ezgi:

“Soms lees ik wat dingen die iets progressiever zijn op school. Een keer had ik over een soort feministische kijk op de prehistorische tijd gelezen. Daarover ging ik vertellen, dan zei ik van dat heb ik op school gelezen dus het heeft een bepaalde waarde. Dat werd helemaal kapot gemaakt door mijn vader. Hij werd heel boos, dus ik kan gewoon niet over bepaalde onderwerpen beginnen. Er zijn meerdere redenen maar ik denk dat primair wel begint bij de opleiding. Dat ik toch wel op een andere manier kennis heb van bepaalde onderwerpen dan zij. Het heeft ervoor gezorgd dat ik minder contact met ze ga hebben.” - Ezgi, 23 jaar.

Hieruit komt naar voren dat bepaalde (progressieve) onderwerpen thuis niet kunnen worden besproken, omdat er conflicten ontstaan. In deze gevallen delen de ouder en het kind dus niet dezelfde opvattingen. Hierdoor is de mate van solidariteit ook laag. Deze lage mate van solidariteit tezamen met de conflicten heeft uiteindelijk tot gevolg dat het contact tussen de ouders en het kind ook minder wordt of helemaal verdwijnt. Daarbij blijkt niet per definitie dat opleidingsniveau doorslaggevend is, maar volgens Ezgi begint het wel primair bij opleiding. Op school komt ze immers in aanraking met onderwerpen die ze als waardevol beschouwd, maar die niet besproken kunnen worden met haar ouders. Tevens beschrijft ze dat haar ouders op een andere manier kennis hebben van bepaalde onderwerpen, waardoor er conflicten ontstaan en het contact uiteindelijk vermindert.

De onderwerpen vermijdende personen

Daarentegen zijn er mensen die juist conflicten met hun ouders uit de weg gaan. Ondanks dat zij niet dezelfde opvattingen als hun ouders delen, proberen zij niet in te gaan op onderwerpen die kunnen leiden tot conflicten. Dit komt omdat zij het contact met hun ouders willen behouden, maar ook omdat ze vanuit respect voor hun ouders niet tegen hen in willen gaan. Wanneer over bepaalde onderwerpen wordt gesproken zoals de politiek hanteren zij omgangsvormen zoals ‘stoppen met praten’ en ‘niet meer over het onderwerp beginnen of juist het onderwerp vermijden’. Zo stelt Ulku:

*“Mijn vader kan heel boos worden dus voor mij is de beste optie om niks meer te zeggen of hem te laten afkoelen, omdat ik natuurlijk ver woon. Ik zie ze 1 keer in de zoveel tijd dan vind ik het heel jammer als zo ’n moment verpest wordt door een ruzie. Dus tanden op elkaar.” –
Ulku, 24 jaar.*

Bovenstaand citaat illustreert dat deze personen het contact met hun ouders willen behouden. Zij willen ondanks meningsverschillen geen conflicten aangaan met hun ouders. Daarom hanteren ze diverse omgangsvormen wanneer bepaalde onderwerpen thuis worden besproken

die daartoe kunnen leiden. Door het vermijden van zulke onderwerpen of door niet in te gaan op wat de ouders zeggen, trachten zij het contact te onderhouden.

Kortom, personen verschillen in de wijze waarop zij omgaan met situaties waarin zij verschillen ervaren tussen hen en hun ouders. Daar waar sommigen juist op de verschillen ingaan en conflicten ervaren, proberen anderen juist een escalatie van meningsverschillen te voorkomen door bepaalde gespreksonderwerpen te vermijden of door stil te blijven. In enkele gevallen zijn de verschillen zo groot waardoor er vaak conflicten ontstaan hetgeen personen ertoe beweegt om het contact te verminderen of te beëindigen. Desalniettemin zijn er ook mensen die niet zozeer verschillen ervaren. Dit kan echter mogelijk na verloop van tijd veranderen, waardoor zij tevens omgangsvormen ontwikkelen. Al met al, blijkt dat personen omgangsvormen ontwikkelen ten aanzien van contact, omdat zij van hun ouders houden, zij hen hulp bieden en vanwege respect. Hierdoor kan het gezin mogelijk een brug bouwen om gescheiden leefwerelden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden samen te brengen.

Conclusie

De centrale probleemstelling binnen dit onderzoek luidt als volgt: ‘Leiden verschillen in opleidingsniveau tussen ouders en kinderen tot gescheiden leefwerelden van die ouders en kinderen binnen gezinnen en hoe werkt dit uit op de aard en frequentie van het contact tussen hen?’ In eerder onderzoek wordt aangehaald dat er sprake is van een groeiende kloof of scheiding tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden, waardoor er sprake is van minder contact tussen deze groepen (Jackson & Butler, 2015; Bovens et al., 2014; Dagevos, 2005). Het blijkt namelijk dat hoog- en laagopgeleiden elkaar bijna nergens treffen (SCP, 2014). Hierdoor ontstaan er gescheiden werelden, omdat de ontmoetingskansen met personen van een ander opleidingsniveau minder worden (Jackson & Butler, 2015; Bovens et al., 2014; Dagevos, 2005). Het idee van gescheiden werelden is echter niet onomstreden. Uit onderzoek van de WRR en het SCP (2014) blijkt dat ongeacht verschillen laagopgeleiden en hoogopgeleiden elkaar kunnen treffen in bepaalde settingen zoals op het werk (Völker et al., 2014). Echter ontbreekt het in voorgaand onderzoek aan inzichten in hoe dit dan uitwerkt binnen de gezinscontext, terwijl gezinnen een belangrijke ontmoetingscontext vormen voor laagopgeleiden en hoogopgeleiden (Fokkema et al., 2003; Matthys, 2010).

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag kan ten eerste worden geconcludeerd dat verschillen in opleidingsniveau deels kunnen leiden tot gescheiden werelden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden, binnen gezinnen. Uit de resultaten blijkt namelijk dat de

verschillen die worden ervaren tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden zoals de manier van denken of beargumenteren die voortkomen uit het opleidingsniveau, ervaren worden als verschillen tussen ouder en kind. Hierdoor kunnen er verschillen ontstaan in opvattingen, die vervolgens kunnen leiden tot bijvoorbeeld conflicten of hevige discussies binnen gezinnen. Dit kan een impact hebben op het contact tussen de ouders en het kind, bijvoorbeeld dat het contact vermindert. Ten tweede kan worden geconcludeerd dat dit verschilt per gezin, omdat het mede afhankelijk is van de mate van solidariteit. Uit de resultaten komt ook naar voren dat hoogopgeleide kinderen daarom verschillende omgangsvormen hanteren. In dit opzicht biedt het huidige onderzoek een verdieping, want het blijkt dat er diverse omgangsvormen worden gehanteerd om toch contact met de ouders te kunnen onderhouden, ondanks verschillen in opvattingen die (deels) kunnen voortkomen uit het opleidingsniveau. De aard van het contact is hierbij *face-to-face* contact of telefonisch contact.

Zo worden door personen verschillende omgangsvormen gehanteerd om om te gaan met situaties waarin zij verschillen ervaren tussen hen en hun ouders. Zo hanteren sommigen tolererende of vermijdende omgangsvormen wanneer bepaalde onderwerpen worden besproken thuis om conflicten te voorkomen en toch (frequent) contact met de ouders te kunnen onderhouden. Terwijl anderen er juist voor kiezen om op de verschillen in te gaan, waardoor zij conflicten ervaren. Hierdoor wordt het contact tussen de ouders en het kind verminderd of afgebroken. Desalniettemin zijn er ook personen die ondanks het verschil in opleidingsniveau niet zozeer conflicten ervaren, waardoor het contact met de ouders ook frequenter is.

Al met al, blijkt dus dat verschillen in opleidingsniveau deels kunnen leiden tot verschillen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden binnen de context van het gezin. Hierdoor kunnen afhankelijk van de mate van solidariteit en omgangsvormen die personen hanteren meer of minder contact onderhouden worden, waarbij de gezinscontext ook een brug kan vormen om gescheiden leefwerelden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden samen te brengen.

Discussie

Hoewel de resultaten uit dit onderzoek betekenisvol kunnen zijn, heeft het onderzoek ook enkele beperkingen. Respondenten gaven namelijk aan dat verschillen in opvattingen tussen hen en hun ouders deels voortkomen uit het opleidingsniveau. Dit vindt zijn uiting vooral in de argumentatie van meningen of manier van kijken en denken die vanuit de opleiding geleerd worden waarvan respondenten ervaren dat hun ouders deze niet bezitten, omdat zij laagopgeleid zijn. Hoewel de citaten dit deels illustreren, komt niet expliciet naar voren dat de opleiding hier een doorslaggevende rol bij speelt. Uit de data-analyse blijkt namelijk dat een combinatie van verschillende factoren zoals opvoeding, cultuur, generatie en persoonlijke kenmerken een rol spelen bij het ontstaan van discussies en meningsverschillen tussen de ouders en kinderen die kunnen uitmonden in conflicten, waardoor het contact kan verminderen. In dit opzicht is het voor vervolgonderzoek relevant om ook te kijken naar de rol van deze factoren en of dit leidt tot gescheiden werelden binnen gezinnen.

Daarnaast zijn er enkel respondenten ondervraagd die hoogopgeleid zijn en waarvan de ouders laagopgeleid zijn. In dit opzicht richt het onderzoek zich enkel op de belevenissen en ervaringen van de kinderen, terwijl ouders ook verschillen kunnen ervaren op bepaalde punten met hun kinderen wegens het verschil in opleidingsniveau. Voor vervolgonderzoek kan het wellicht relevant zijn om te kijken naar overeenkomsten of verschillen tussen ouders en kinderen en of de ouders gescheiden werelden ook ervaren of niet.

Bovendien bleek tijdens het werven van de respondenten dat enkele benaderden niet wilden meedoen aan het onderzoek, omdat het onderwerp als gevoelig werd ervaren. Tijdens het afnemen van de focusgroepen en diepte-interviews reageerden respondenten ook terughoudend en vonden zij het moeilijk om te spreken over eventuele conflicten of verslechterde relaties met hun ouders, omdat dit als persoonlijk, privé en gevoelig ervaren wordt. Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen hier rekening mee te houden.

Afgezien van bovenstaande beperkingen is dit onderzoek zeer relevant, omdat het een verdiepende en nuancerende bijdrage levert aan eerder wetenschappelijk onderzoek wat betreft de vraag of verschillen in opleidingsniveau leidt tot gescheiden werelden binnen gezinnen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden. Daarnaast is het huidig onderzoek ook maatschappelijk relevant, omdat het een beeld geeft van hoe het er in gezinnen aan toe gaat en op deze manier mogelijk een bijdrage kan leveren aan het debat over de vraag of laagopgeleiden en hoogopgeleiden in gescheiden werelden leven. Wanneer er aandacht wordt besteed aan deze aspecten kan wellicht ook inzicht worden gekregen in de maatschappelijke kloof tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden.

Literatuurlijst

- Amir, Y. (1969). Contact hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin*, 71(5), 319-342.
- Beer, de, P. (2016). *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* In P., de Beer, & M. van Pinxteren (Eds.). *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bengtson, V., L., & Roberts, R., E., L. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: an example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53(4), 856-870.
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From public familiarity to comfort zone: The relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1142-1159.
- Blokland, T., & Van Eijk, G. (2012). *Mixture without mating; partial gentrification in the case of Rotterdam, The Netherlands*. In: Bridge, G., Butler, T., & Lees, L. (eds). *Mixed Communities: Gentrification by Stealth?* Bristol: Policy Press.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.
- Bourdieu, P., & Passeron, J., C. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bovens, M., & Wille, A. (2016). *De meritocratisering van de politieke elite*. In P., de Beer, & M. van Pinxteren (Eds.). *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bovens, M., Dekker, P., Tiemeijer, W. (2014). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaalculturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Brands, J. (1992). *Die hoeft nooit meer wat te leren. Levensverhalen van academici met laaggeschoolde ouders*. Amsterdam: Sun.
- Jaarrapport Integratie 2016*. CBS (2016). Verkregen op 23-12-2016 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2016/47/jaarrapport-integratie-2016>
- Jaarrapport Integratie 2014*. CBS (2014a). Verkregen op 14-03-2017 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2014/47/jaarrapport-integratie-2014>
- Jongeren blijven langer thuis wonen*. CBS Bevolkingstrends (2014b). Verkregen op 04-06-2017 Via <https://www.cbs.nl//media/imported/documents/2014/26/2014-04-06-b15-art.pdf>

- Celarent, B. (2009). The Rise of the Meritocracy, 1870–2033 by Michael Young. *American Journal of Sociology*, 115(1), 322-326.
- Dagevos, J. (2005). Gescheiden werelden? De etnische signatuur van vrijetijdscontacten van minderheden. *Sociologie* 1(1), 52-69.
- DiPete, T., A., & Eirich, G., M. (2006). Cumulative advantage as a mechanism for inequality: A review of theoretical and empirical developments. *Annual Review of Sociology*, 32, 271–297.
- Eldering, L. (2002). *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Fokkema, T., De Ruijter E., & Maas, J. (2003). Contacten tussen ouders en hun volwassen, uitwonende kinderen. *Bevolking en Gezin*, 32(3), 25-54.
- Glass, J., Bengtson, V., L., & Dunham, C., C. (1986). Attitude similarity in three-generation families: Socialization, status inheritance, or reciprocal influence?. *American Sociological Review*, 51(5), 685–698.
- Huijnk, W., & Andriessen, I. (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jackson, E., & Butler, T. (2015). Revisiting ‘social tectonics’: The middle classes and social mix in gentrifying neighbourhoods. *Urban Studies*, 52(13), 2349–2365.
- Kalmijn, M. (2013). How mothers allocate support among adult children: evidence from a multiactor survey. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(2), 268–277.
- Kalmijn, M., & Dykstra, P., A. (2004). Onder vier ogen: contacten tussen ouders en volwassen kinderen. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving*, 20(10), 80-83.
- Kloosterman, R., & Van der Houwen, K. (2014). *Frequentie en kwaliteit van sociale contacten*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Lelévrier, C. (2013). Social mix neighbourhood policies and social interaction: The experience of newcomers in three new renewal developments in France. *Cities*, 35, 409–416.
- Matthys, M. (2010). *Doorzetters. Een onderzoek naar de betekenis van de arbeidersafkomst voor de levensloop en loopbaan van universitair afgestudeerden*. Amsterdam: Aksant.
- Snel, E., & Boonstra, N. (2005). *De waarde van interetnisch contact. Een onderzoek over initiatieven en beleidsprojecten om interetnisch contact te bevorderen*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

- Tiemeijer, W. (2017). *Wat is er mis met maatschappelijke scheidslijnen?* Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Tonkens, E., & Swierstra, T. (2012). 'De schaduwzijde van de meritocratie. De respectsamenleving als ideaal'. *Socialisme & Democratie*, 68, 7-8.
- Völker, B., Andriessen I., & Posthumus, H. (2014). *Gesloten werelden? Sociale contacten tussen lager en hogeropgeleiden*. In: Bovens, M., Dekker P., & Tiemeijer, W. (red.) (2014) *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Yerden, I. (2001). *Ik bepaal mijn eigen lot: Turkse meisjes in conflictsituaties*. Amsterdam: Het spinhuis.
- Ying, Y., W. (1999). Strengthening intergenerational/ intercultural ties in migrant families: A new intervention for parents. *Journal of community Psychology*, 27(1), 89-96.

Bijlage 1: Topiclijst (Aantal woorden: 855).

Introductievragen:

Kunt u zich in het kort voorstellen (naam, leeftijd, woonplaats etc.)?

Vragen over het onderzoek:

Opleiding en ontmoetingen laagopgeleiden en hoogopgeleiden:

-Wat versta je onder het laagopgeleid en hoogopgeleid zijn?

-Waarom vindt je dat dit niveau valt onder laagopgeleid of hoogopgeleid? Hoe kijk je er zelf tegen aan?

-Vindt je dat laagopgeleiden en hoogopgeleiden van elkaar verschillen? Waarom? Zie je verschillen, ervaar je deze verschillen, waarom, op welk gebied zie je die verschillen, waarom?

-Ervaar je of zie je dit deze verschillen ook in je sociale netwerk of omgeving bijvoorbeeld op school, werk, buurt of thuis. Wat vindt je ervan? Hoe ga je hiermee om tijdens zo'n situatie?

-Vervreemdt je je bijvoorbeeld van je vrienden of niet en geldt dit ook voor je vrienden en waarom? Heb je hierdoor een verminderde emotionele band ja of nee? Waarom? Ontstaat er een sociale afstand? Waarom?

-Denk je dat normen en waarden tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden verschillen? Hoe vindt dit zijn uiting volgens jou? Bijvoorbeeld als het gaat om partnerkeuze, huwelijk, keuze voor vrienden(groepen) of woonvoorkeuren? Waarom denk je dat dit komt? Komt dit bijvoorbeeld door gelijkenis in normen of waarden?

-Denk je dat er een kloof/scheiding bestaat tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden? Waarom en op welk gebied dan?

-Heb je zelf contacten met laagopgeleiden? Bijvoorbeeld school, werk, buurt of thuis en wat zijn je ervaringen of gebeurtenissen hierbij? Hoe ga je ermee om en waarom? Waar praten jullie over?

Contact en ontmoetingen binnen het gezin:

-Wat versta je onder het begrip 'contacten'?

-Denk je dat laagopgeleiden en hoogopgeleiden nauwelijks contact met elkaar hebben of laagopgeleiden en hoogopgeleiden elkaar bijna nergens treffen? Waarom, hoe, ervaar/beleef je dit zelf, waardoor denk je dat dit komt, zie je dit in je omgeving etcetera?

-Hoe is de relatie met jou en je ouders (eventueel ook broers/zussen erbij betrekken) en hoe gaan jullie met elkaar om?

-Wat vindt je van de stelling: "1-2 keer per maand samenkomen met mijn ouders vind ik voldoende" (CBS, 2014b)?

-Zie je je ouders wel eens/komen jullie samen (zo ja/nee waarom etcetera)?

-Waar komen jullie samen (setting) en met wie?

-Hoe vaak komen jullie samen en hoe lang duren jullie ontmoetingen?

-Hoe verlopen die ontmoetingen en welke vorm nemen ze aan (*face-to-face*/telefonisch etcetera), welke ervaringen of gevoelens heb je hierbij en waarom?

Verschillen in opvattingen en solidariteit:

-Waar hebben jullie het over tijdens zulke ontmoetingen (onderwerpen) en wat voor ervaringen/gevoelens heb je hierbij en waarom?

-Over welke onderwerpen wordt er wel en niet gesproken, waarom, wat zijn de ervaringen en gevoelens hierbij? Zou je het op bepaalde punten anders willen hebben, waarom etcetera?

-Zie je verschillen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden ook thuis? Waarom? Hoe gaat dit dan en op welk punt zie je de verschillen etcetera? Hoe ervaar je dit? Voorbeelden?

-Ontstaan er weleens verschillen in opvattingen wanneer over bepaalde onderwerpen wordt gesproken? Waarom, bij welke situaties/onderwerpen, wat zijn de ervaringen en gevoelens?

-Ervaar je het als ongemakkelijk? Vallen er ongemakkelijke stiltes, onbegrip of conflicten?

-Waardoor denk je dat er verschillen ontstaan in opvattingen als dit het geval is/hoe komt dit? hoe reageer je hier dan op, waarom? Voorbeelden, ervaringen, gevoelens? Doe je afstand van verwachtingen thuis en ga je meer in op eigen voornemens of doe je toch wat jouw ouders zeggen? Waardoor komt dit? Wat vindt je hiervan en zou je het anders willen hebben, waarom? Hoe reageren je ouders er op, wat zijn de ervaringen en gevoelens, waarom etcetera?

-Heb je weleens ruzies/conflicten/discussies (gehad) met je ouders wegens verschillen in opvattingen? Waarom denk je dat dit komt/waardoor ze ontstaan of wanneer ze ontstaan (bijvoorbeeld bij welke onderwerpen)?

-Hoe ga je hier mee om? Hoe gaan je ouders hier mee om? Hoe reageer je hierop? Ontstaat er ongemak?

-Wat zijn de ervaringen en gevoelens (vervreemdt je je bijvoorbeeld van je ouders of niet en geldt dit ook voor de ouders) en waarom? Verminderde emotionele band ouders ja of nee, waarom? Ontstaat er een sociale afstand?

-Gebruik je bepaalde strategieën wanneer je in zo'n situatie van conflict zit of niet, welke en waarom?

-Heeft dit gevolgen voor het contact met de ouders? Waarom wel/niet en wat voor gevolgen dan? Gaan ze verder weg wonen etcetera? Houden ze meer telefonisch contact in plaats van *face-to-face* contact of hebben ze gewoon minder contact? Waardoor komt dit? Zie je familiecontact als keuze of verplichting? Waarom?

-Komt dit door verschillen in opleiding?

-Heeft het uit huis gaan wel of niet geleidt tot minder contact met ouders? Waarom en komt dit door een groeiend opleidingsverschil of door andere factoren?

-Hoe zou het zijn als je hoogopgeleide ouders had?

-Denk je dat er gescheiden werelden zijn binnen gezinnen tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden?

Stellingen die zijn behandeld tijdens de focusgroepen:

-Laagopgeleiden en hoogopgeleiden verschillen van elkaar.

-Er bestaat een kloof/scheiding tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden.

-Laagopgeleiden en hoogopgeleiden hebben nauwelijks contact met elkaar of laagopgeleiden en hoogopgeleiden treffen elkaar bijna nergens.

-1-2 keer per maand samenkomen met mijn ouders vind ik voldoende (CBS, 2014b).

-Ik heb weleens ruzies/conflicten (gehad) met mijn ouders wegens verschillen in opvattingen.

-Het uit huis gaan heeft wel geleidt tot minder contact met mijn ouders.